فصل اول

اهمیت پرورش گوسفند و بز

تدوین و تالیف

آقایان داود صیدی، ابوالقاسم اقباله، افشین پهلوان شریفی

اهمیت پرورش گوسفند و بز

۱-۱- پراکنش جمعیت گوسفند و بز

همان‌طور که ذکر شد، جمعیت گوسفند و بز به‌ترتیب ۴۳/۴ و ۲۵/۶ میلیون راس برآورد شده است، پراکنش جمعیت گوسفند و بز به عوامل متعدد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و اکولوژیکی بستگی دارد. استان خراسان رضوی با دارا بودن ۴/۵ میلیون راس گوسفند معادل ۱۰ درصد و استان هرمزگان با جمعیت ۱۴۸ هزار راس کمتر از ۱ درصد نسبت به کل کشور، بترتیب بیشترین و کمترین جمعیت دامی را به خود اختصاص داده است.

ضمناً استان فارس با دارا بودن ۴/۴ میلیون راس بز، ۲۰ درصد و استان گلستان با جمعیت ۱۰۲ هزار راس کمتر از ۱ درصد نسبت به کل جمعیت بز کشور دارا می‌باشند.

۱-۲- تولیدات گوسفند و بز

۱-۱-۲-گوشت قرمز

تولید گوشت قرمز اولویت اول پرورش‌دهندگان گوسفند و بز می‌باشد به طوری که با وجود این‌که مصرف گوشت طیور، گاو و گوساله طی سال‌های اخیر افزایش یافته است،

ولی مصرف گوشت گوسفندی از لحاظ کیفی از جمله ذائقه مصرف و تنوع غذایی بر سایر گوشت های مصرفی برتری دارد.

بر اساس آخرین آمار منتشر شده در سال **۱۳۹۲** بالغ بر **۷۶۳** هزار تن انواع گوشت قرمز (گاوی، گوسفندی، بزی، شتری و گاومیش) در کشور تولید شده که سهم هریک به شرح زیر می‌باشد(جدول۱-۱).

جدول ۱-۱- سهم هر یک از گونه های دامی در تولید گوشت قرمز در سال ۱۳۹۲

گونه دامی	مقدار گوشت تولیدی (هزار تن)	سهم نسبت به کل گوشت قرمز تولیدی
گاو و گوساله	۳۸۹	۵۱/۵
گوسفند و بره	۲۶۰	۳۴/۴
بز و بزغاله	۹۴	۱۲/۵
گاومیش	۷/۲	۱
شتر	۴/۸	۶/۰

عوامل متعددی از جمله شدت حذف، تعداد دام کشتاری و وزن لاشه از مهمترین عوامل موثر و تاثیرگذار بر تولید گوشت قرمز می‌باشد. تعداد دام کشتاری در سال‌های خشک‌سالی حداکثر ولی با وزن پایین بوده است و در سال‌های ترسالی(پر باران) به دلیل جبران کاهش جمعیت گله در سال‌های خشک، تعداد کشتار به حداقل خود می‌رسد اما وزن دام بالاتر است..

توضیح اینکه در شرایط عادی ضریب کشتار بطور متوسط حدود **۳۲** درصد جمعیت گله در نظر گرفته می‌شود.

روش محاسبه تولید گوشت گوسفند و بز

متوسط وزن لاشه × ضریب کشتار × جمعیت دام = تولید گوشت

تولید گوشت دام های سبک (گوسفند و بز) بر خلاف دام های سنگین (گاو و گوساله) در طول سال یکسان نبوده که علت این امر زایش فصلی می‌باشد. غالب زایش‌ها در فصل زمستان انجام می‌گیرد. فروش بره در پایان شیرخوارگی (اواسط خرداد) به بعد

می‌باشد. لذا از اوایل فروردین لغایت اوایل خرداد به دلیل عرضه کم دام سبک به سیاه بهار معروف است.[1]

جدول ۱-۲- تعداد دام کشتاری و لاشه تولیدی گوسفند و بره در کشتارگاه‌های کشور در سال ۹۲

زمان	تعداد دام کشتاری (راس)	درصد	لاشه گوسفندی (کیلوگرم)	درصد
کل سال	۷۴۴۹۷۸۹	۱۰۰	۱۳۸۲۴۳۸۴۲	۱۰۰
بهار	۱۶۶۸۸۰۰	۲۲	۳۰۴۸۰۳۵۶	۲۲
فروردین	۴۱۷۹۱۱	۵/۶	۷۹۱۱۳۷۶	۵/۷
اردیبهشت	۶۱۸۲۳۵	۸/۳	۱۱۲۳۴۱۷۷	۸
خرداد	۶۳۲۶۵۴	۸/۵	۱۱۳۳۴۸۱۲	۸
تابستان	۲۰۹۶۲۲۷	۲۸	۳۸۲۴۶۸۰۷	۲۷/۶
تیر	۸۰۳۴۸۰	۱۰/۷	۱۴۳۷۹۹۶۸	۱۰/۴
مرداد	۶۴۰۹۴۳	۸/۶	۱۱۷۲۶۹۰۸	۸/۴
شهریور	۶۵۱۸۰۴	۸/۷	۱۲۱۳۹۹۳۱	۸/۷
پاییز	۱۷۴۳۵۳۳	۲۳	۳۲۹۶۵۷۹۱	۲۳/۸
مهر	۶۴۴۲۱۵	۸/۶	۱۲۰۴۷۶۴۶	۸/۷
آبان	۵۴۳۳۷۳	۷/۳	۱۰۳۸۲۷۵۳	۷/۵
آذر	۵۵۵۹۴۵	۷/۵	۱۰۵۳۵۳۹۲	۷/۵
زمستان	۱۹۴۱۲۲۹	۲۶	۳۶۵۵۰۸۹۷	۳۶/۴
دی	۵۶۰۵۰۵	۷/۵	۱۰۶۷۳۸۴۲	۷/۷
بهمن	۵۹۳۰۳۹	۸	۱۱۱۸۳۴۲۹	۸
اسفند	۷۸۷۶۸۵	۱۰/۶	۱۴۶۹۳۶۰۸	۱۰/۶

همانطور که از جدول شماره ۱-۲ برداشت می‌شود کمترین کشتار به میزان ۵/۶ درصد مربوط به فروردین ماه (به دلیل سیاه بهار) و بیشترین کشتار به میزان ۱۰/۶ درصد در اسفند ماه (به علت عرضه دام‌های پرواری و در آستانه عید نوروز) می‌باشد. معمولاً حدود ۵۰

نکته: در ایران یک راس گوسفند به وزن ۴۵ کیلوگرم معادل یک واحد دامی منظور شده و بقیه دام‌ها را براساس آن معادل‌سازی می‌کنند.

درصد از جمعیت گوسفندان کشتاری به دلیل مناسبت‌ها، بطور غیررسمی (خارج از کشتارگاه‌ها) کشتار می‌گردند.

جدول ۱-۳- تعداد دام کشتاری و لاشه تولیدی بز و بزغاله در کشتارگاه‌های کشور در سال ۹۲

عنوان	تعداد دام کشتاری	درصد	لاشه تولیدی (کیلوگرم)	درصد
کل سال	۲۲۰۶۲۷۵	۱۰۰	۳۲۸۸۲۱۰۰	۱۰۰
بهار	۴۴۷۱۵۱	۲۰/۲	۶۶۴۹۵۴۱	۲۰
فروردین	۱۰۹۲۱۳	۴/۹	۱۶۳۳۱۵۰	۴/۹
اردیبهشت	۱۶۸۰۰۵	۷/۶	۲۴۸۹۲۳۳	۷/۵
خرداد	۱۶۹۹۳۳	۷/۷	۲۵۲۷۱۵۸	۷/۶
تابستان	۶۴۰۶۳۳	۲۹	۹۶۱۳۸۹۹	۲۹/۲
تیر	۲۳۰۲۶۳	۱۰/۴	۳۴۱۰۲۸۷	۱۰/۳
مرداد	۱۹۹۹۳۷	۹	۲۹۹۹۲۱۵	۱۰/۳
شهریور	۲۱۰۴۳۳	۹/۵	۳۲۰۴۳۹۷	۹/۱
پاییز	۵۸۱۲۴۸	۲۶/۳	۸۷۷۱۹۵۶	۲۶/۶
مهر	۲۱۷۸۲۳	۹/۸	۳۲۷۵۵۲۴	۹/۹
آبان	۱۸۳۶۷۲	۸/۳	۲۸۵۱۷۹۱	۸/۶
آذر	۱۷۹۷۵۳	۸/۱	۲۶۴۴۶۴۱	۸
زمستان	۵۳۷۲۴۳	۲۴/۳	۷۸۴۶۷۰۴	۲۳/۸
دی	۱۶۳۷۰۴	۷/۴	۲۳۹۲۴۹۵	۷/۲
بهمن	۱۶۵۵۰۸	۷/۵	۲۳۹۱۴۹۷	۷/۲
اسفند	۲۰۸۰۳۱	۹/۴	۳۰۶۲۷۱۲	۹/۳

همانطور که از جدول شماره ۱-۳ برداشت می‌شود کمترین و بیشترین تعداد بز کشتاری مربوط به ماه‌های فروردین برابر با ۴/۹ درصد و در تیر ماه ۱۰/۴ درصد می‌باشد. ضمناً تعداد بزهای کشتار شده در کشتارگاه‌های غیررسمی و به مناسبت‌ها و همچنین خود مصرفی عشایر و روستاییان بیش از دو برابر کشتار رسمی می‌باشد.

براساس گزارش مرکز آمار، قیمت فروش هر گوسفند و بره به صورت زنده در کل کشور در سال ۱۳۹۴ کیلوئی برابر، ۱۰۷هزار ریال بوده است. استان هرمزگان با ۱۴۵هزار

ریال بالاترین و استان خراسان شمالی با ۹۲/۳ هزار ریال پائین‌ترین قیمت فروش را کل کشور داشته‌اند. قیمت فروش گوشت گوسفند نسبت به سال ۱۳۹۳، حدود ۱/۶ درصد افزایش داشته است.

گزارش سال ۱۳۹۲ مرکز آمار ایران، قیمت هر کیلوگرم بره و بزغاله پرواری را به‌ترتیب حدود ۱۰۸ هزار و ۱۱۰ هزار ریال، گوسفند و بز ماده بالغ ۴/۷ میلیون و ۳/۲ میلیون ریال و گوسفند و بز نر بالغ ۵/۷ میلیون و ۳/۸ میلیون ریال در کل کشور مشخص کرده است.

۱-۲-۲- شیر

شیر ماده غذایی دیگری است که مثل گوشت قرمز برای رشد و ترمیم بدن لازم است و بعد از تولید گوشت قرمز از نظر اقتصادی در درجه دوم اهمیت قرار دارد و ترکیبات شیر دام‌های سبک به دلیل بالا بودن نسبت پروتئین و چربی نسبت به شیر گاو اغلب بصورت پنیر، روغن، کره و یا سایر محصولات لبنی به بازار عرضه می‌شود و مقداری از احتیاجات غذایی کشور را تامین می‌کند و همواره بازار خوبی برای خرید شیر و فراورده‌های آن موجود است. میزان تولید شیر برحسب طول دوره شیردهی و روش‌های مختلف شیردوشی و همچنین اهداف پرورشی در نژادها و مناطق مختلف متفاوت می‌باشد. (به فصل نژادهای بومی گوسفند و بز رجوع شود.)

جدول ۱-۴ - تولید شیر گونه های دامی در سال ۱۳۹۲

گونه دامی	مقدار شیر تولیدی (هزار تن)	سهم در تولید کل
گوسفند	۲۵۳	۳
بز	۳۰۰	۴
گاو اصیل	۳۰۱۰	۳۶
گاو آمیخته	۳۷۸۰	۴۶
گاو بومی	۸۰۰	۱۰
گاومیش	۱۲۵	۲
جمع کل	۸۲۶۸	۱۰۰

جدول ۱-۵ - میانگین ترکیب شیر برخی پستانداران

ترکیب / گونه دامی	ماده خشک (درصد)	پروتئین (درصد)	چربی (درصد)	لاکتوز (درصد)	خاکستر (درصد)
گوسفند	۱۹/۳	۵/۲	۷/۹	۴/۸	۰/۹
بز	۱۳	۳/۵	۴/۳	۴/۳	۰/۸۵
گاو	۱۲/۸	۳/۵	۳/۷	۴/۹	۰/۷
گاومیش	۲۱/۶	۵/۶	۱۰/۶	۴/۷	۰/۸
انسان	۱۲/۶	۱/۶	۳/۸	۷	۰/۲

در بهار ۱۳۹۴، قیمت یک کیلوگرم شیر گوسفند به صورت چرخ‌نکرده در کل کشور ۳۰۰۲۸ ریال در برابر ۱۲۱۱۵ ریال شیر گاو بوده است که نسبت به بهار ۹۳ (۲۶۰۸۵ رال در هر کیلوگرم) با افزایش برابر ۱۵/۱ درصد روبرو بوده است. استان خراسان رضوی با ۴۹۲۶۳ ریال بالاترین و استان کردستان با ۱۴۰۹۲ ریال پائین‌ترین قیمت فروش را در کل کشور داشته‌اند.

۱-۲-۳- الیاف

پشم

پشم به عنوان یکی دیگر از محصولات گوسفند نقش عمده‌ای در صنایع نساجی (در کشورهای خارج) و در صنعت قالی بافی (در ایران) دارد که از نظر اقتصادی بعد از گوشت و شیر در اولویت سوم قرار دارد. هر چند تولید و فراوری الیاف مصنوعی در جایگزینی با الیاف پشم پیشرفت فراوانی در جهان نموده است اما هنوز منسوجات و فراورده‌های تولیدی با هیچ‌یک از منسوجاتی که از تارهای مصنوعی یا الیاف گیاهی ساخته می‌شود قابل مقایسه یا برابری نیست.

کاربرد پشم گوسفند بر حسب ظرافت و خواص دیگر در کشور به دو صورت: در قالی‌بافی، صنایع دستی و صنایع نساجی (پارچه بافی) است.

تعداد گوسفند پشم‌چینی شده براساس گزارش مرکز آمار کشور در سال ۱۳۹۰، بالغ بر ۳۸ میلیون راس با تولید ۴۲/۴ هزارتن پشم (۱/۱۲ کیلوگرم به ازای هر راس) بوده است. در بهار ۱۳۹۴، قیمت یک کیلوگرم پشم گوسفند (شسته نشده) در کل کشور بیش از ۱۴هزار ریال بوده است که نسبت به بهار ۹۳ (۱۵هزار ریال در کیلوگرم) با کاهشی معادل با ۹/۰ درصد روبرو بوده است. استان کرمان با ۴۳/۶ هزار ریال و استان مازندران با ۴هزار ریال به‌ترتیب بالاترین و پائین‌ترین قیمت فروش را در کل کشور داشته‌اند.

کرک (کشمیر)

کشمیر یا کرک یکی از ظریف‌ترین و سبک‌ترین الیاف حیوانی است که در لایه زیرین پوششی بزهای کرکی قرار دارد. این الیاف در غالب بزهای کشور و به رنگ های سفید و رنگی در نژادهای مختلف مشاهده می‌شود و مهم‌ترین آن‌ها که شامل: بز کرکی رائینی در استان کرمان (غالبا به رنگ سفید)، بز کرکی جنوب خراسان (به رنگ قهوه‌ای)، بز کرکی ندوشن (به رنگ قرمز) و بز آباده (به رنگ‌های مختلف) می‌باشد. محل پرورش این بزها معمولاً در استان‌های حاشیه کویری ایران مانند کرمان، بیرجند، یزد، اصفهان، سمنان و سیستان و بلوچستان است.

تعداد بزهای کرکی کشور حدود ۴ میلیون راس برآورد می‌شود که از این تعداد سالانه حدود ۱۵۰۰ تن کرک خام که پس از موکشی (دستی و تکمیلی بوسیله ماشین)، حدود ۵۰۰ تن کرک خالص تولید می‌گردد، که به دلیل فقدان صنایع تکمیلی (نخ‌ریسی) با حدود ۸۵ درصد خلوص به کشورهای اروپایی صادر می‌گردد و یا به‌صورت قاچاق و بدون هیچ‌گونه عمل‌آوری از مرزهای کشور به افغانستان و چین صادر می‌شود. هرکیلوگرم کرک خام با توجه به درصد کرک آن در سال ۹۲ در حدود ۵۰ تا ۷۰ هزار تومان از دامدار خریداری شده است.

تعداد بز کرکی و موئی چیده شده براساس گزارش مرکز آمار کشور در سال ۱۳۹۰ برابر ۴ میلیون راس با تولید ۲/۱ هزارتن کرک و مو (۵۲۵ گرم به ازای هر راس) بوده است.

موهر (الیاف مرخز)

یکی دیگر از الیاف تولیدی است که از نظر نرمی و ظرافت بعد از کرک در درجه دوم اهمیت قرار دارد. مولد این الیاف تنها بز تک پوششی در حال انقراض کشور است به نام مرغز یا مرخز که پراکنش آن در استان کردستان و شهرستان بانه می‌باشد.

موی بز

موی بز از جمله الیافی است که پوشش غالب بزهای کشور را تشکیل می‌دهد. میزان تولید موی بز در نژادها و مناطق مختلف متفاوت است و با احتساب ۳۵۰ گرم به ازای هرراس حدود ۶۵۰۰ تن موی بزی در کشور تولید می‌شود. موی بز غالباً به‌صورت خود مصرفی روستاییان و عشایر برای تهیه طناب و سیاه چادر بکار می‌رود. موی بز در اغلب نقاط ایران مانند استان‌های لرستان، کردستان، همدان، زنجان، قزوین، آذربایجان شرقی و غربی، اردبیل، مازندران، سمنان، فارس، خوزستان، کرمانشاه، سیستان و بلوچستان، خراسان، بوشهر، هرمزگان و کهکیلویه و بویراحمد تولید می‌شود.

۱-۲-٤- پوست

پوست گوسفند و بز بطور تجاری به‌عنوان یک فرآورده جنبی از این دام‌ها نسبت به گوشت و شیر آن‌ها محسوب می‌شود. این مسئله تاثیر مهمی در دیدگاه دامدار و کشتارکننده در مراقبت از دام در زمان پرورش و توجه به صدماتی که در حین زندگی دام می‌گذارد. همین مسئله در کشتارگاه در چگونگی پوست‌کنی و محافظت‌های بعدی بر روی پوست اثرگذار است. دیدگاهی که در گذشته منجر به برداشت نادرست از ارزش این فرآورده و در نتیجه عدم مراقبت کافی هم بوسیله دام‌دار و هم سلاخ می‌شد، خوشبختانه در شرایط فعلی تاحدی برطرف شده است.

۱-۲-۵- کود

کود نیز از دیگر تولیدات گوسفند و بز می‌باشد که به دلیل ترکیبات خاص شیمیایی در تقویت مزارع، باغات و مراتع از اهمیت و جایگاه خاصی برخوردار می‌باشد و به همین دلیل ارزش آن بیش از سایر کودها می‌باشد. متوسط تولید کود سالیانه هر راس گوسفند و بز به‌ترتیب ۲۰۰ و ۱۵۰ کیلوگرم در سال است. در سال ۱۳۹۲، قیمت هر کیلوگرم کود دامی ۴۵۸ ریال بوده است.

جدول ۱-۶- مقایسه مواد تشکیل دهنده کود گوسفندی و گاوی (ارقام: کیلوگرم در تن)

نوع دام	مقدار آب	مقدار ازت	مقدار قند	مقدار پتاسیم
گاو شیری	۷۹	۵	۱	۴
گاو پرواری	۷۸	۷	۲	۴
گوسفند	۶۴	۱۰	۳	۱۰

۱-۳- نظام‌های بهره‌برداری

نظام‌های بهره‌برداری حاکم بر پرورش گوسفند و بز کشور در شیوه‌های دامداری روستایی و عشایری (کوچنده) تبلور یافته و واحدهای بسته گوسفند و بز داشتی (صنعتی) در کشور کمتر مرسوم است. براساس سر شماری سال ۱۳۹۰ کشاورزی – مرکز آمار ایران، کل بهره‌برداران گوسفند و بز کشور که در قالب دامداری های روستایی و عشایری به فعالیت اشتغال دارند بالغ بر ۲/۴ میلیون بهره برداری شامل ۱/۳ میلیون گوسفند و بره و ۱/۱ میلیون بهره بردار بز و بزغاله می باشند. بر این اساس متوسط گوسفند وبره هر خانوار بهره بردار ۳۴/۲ راس و بز و بزغاله ۱۹/۶ راس می‌باشد که این رقم قابل تعمیم به کل بهره برداران کشور نمی‌باشد. زیرا عشایر دامدار کوچنده، دارای فعالیت خاص صرفاً در ارتباط با گوسفند داری بوده که شغل اصلی آنها تلقی می‌شود و متوسط گوسفند و بره هر خانوار بهره بردار عشایر حدوداً ۶۴ راس و متوسط بز و بزغاله هر خانوار بهره بردار ۳۹ راس می‌باشد.

آمار و ارقام فوق بیانگر این مطلب است که نظام بهره برداری حاکم بر پرورش گوسفند و بز کشور، یک نظام خرد و معیشتی می‌باشد و این در حالی است که بر اساس مطالعات بعمل آمده توسط دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران حد اقتصادی یک واحد گوسفندداری برای یک خانوار ۵ نفره ، ۳۰۰ راس برآورد گردیده است.

۱-۳-۱- نظام تولید

همانطورکه در نظام بهره برداری گفته شد اتکا اصلی پرورش گوسفند و بز بر دامداری‌های روستایی و عشایری استوار بوده، در این نظام کلیه ارکان پرورش بر استفاده از نیروی کار خانواده بهره بردار پایه گذاری شده و هریک از اعضای خانواده قسمتی از امور مربوطه را انجام می‌دهند. در سیستم دامداری روستایی از مراتع مشاع حومه روستاها به منظور تغذیه دام استفاده می‌شود. البته در این سیستم بیشترین اتکا بر استفاده از علوفه حاصل از کشت نباتات علوفه‌ای و پس چر انواع زراعت می‌باشد.

در دامداری‌های عشایری برعکس دامداری‌های روستایی اتکای اصلی بر استفاده هرچه بیشتر از مراتع و منابع طبیعی بوده که در سال‌های اخیر به دلیل کاهش شدید مراتع بخصوص در مناطق قشلاقی عشایر به ناچار در طول زمستان مقداری جیره تکمیلی در اختیار دام‌های آبستن قرار می‌دهند که این چنین جیره شامل کاه و جو است. در دامداری‌های روستایی فرآورده‌های دامی شامل شیر، لبنیات و گوشت قرمز است که بدلیل فراهم بودن امکانات ارتباطی به خصوص در روستاهای نزدیک به شهر، این تولیدات به کانونهای مصرف شهری عرضه می‌گردد، در صورتی که در دامداری‌های عشایری تولید شیر و فرآورده‌های لبنی به دلیل مشکلات عدیده‌ای که دارد بتدریج منسوخ شده، از سوی دیگر کاهش شدید توان مراتع در تولید علوفه باعث شده تا مقدار شیر تولیدی صرف تغذیه بره شود تا در آینده از تولید گوشت مناسبی برخوردار باشد.

بر این مبنا در دامداری‌های عشایری، تولید اصلی بر تولید گوشت قرمز (دام زنده) استوار است. در غالب گله‌ها نیز پرورش گوسفند و بز تواماً پرورش داده می‌شود و پرورش

بز به صورت مخلوط با گله گوسفند بخاطر تولید شیر و گوشت و به صورت جلودار گله از آن استفاده می‌شود.

از لحاظ نوع تولیدات و انتظاری که از پرورش گوسفند می‌رود، گوسفندداری دو نوع می‌باشد:

۱. پرورش گوسفند داشتی

۲. پرواربندی (به فصل هشتم مراجعه شود)

- **پرورش گوسفند داشتی**

در گوسفندداری داشتی هدف و منظور از نگهداری و پرورش عبارت است از حداکثر تولید بره نر و ماده در سال و همچنین تولید شیر و فرآورده‌های لبنی و پشم می باشد. در گوسفندداری داشتی معمولاً باتوجه به سلامتی و خصوصیات ژنوتیپی و فنوتیپی، گوسفند را تا حداکثر سن اقتصادی در گله نگهداری نموده تا بتوانند استفاده بیشتری را در طی دوران عمر اقتصادی از آن داشته باشند. معمولاً در این روش گوسفند را تا ۴ الی ۵ شکم زایش در مدت عمر نگهداری می‌نمایند (طول عمر اقتصادی). گوسفنددار از فروش بره‌های نر و اضافه بره‌های ماده که بقیه جایگزین در گله می‌گردند، فروش پشم، شیر و فرآورده‌های آن درآمد کسب می‌نماید. در ایران اکثر عشایر و برخی از روستاییان گوسفند داشتی را با این هدف نگهداری می‌کنند.

روش‌های پرورش گوسفند داشتی

روش متحرک (کوچ‌رو) یا عشایری

در این روش گله در تمام طول سال از مراتع ییلاقی، میانبند، و قشلاقی تعلیف می‌نمایند. در فصل بهار (از اواسط بهار) و تابستان گله در مراتع ییلاقی و در فصول پاییز (اواسط پاییز) و زمستان، گله در مراتع قشلاقی و بقیه سال در مراتع میانبند، (حد فاصل ییلاق و قشلاق) گله‌ها نگهداری می‌شود. در این نوع پرورش، تغذیه دستی حداقل است و

میزان آن بستگی به وضع اقتصادی گله دار و وضعیت آب و هوا دارد. این روش به دو شکل کلی در کشور وجود دارد.

الف: تمام کوچ استانی

تمام مراحل کوچ در فصول مختلف در داخل استان انجام می‌پذیرد.

ب: تمام کوچ منطقه‌ای

مراحل مختلف کوچ در یک منطقه اکولوژیکی خاص که بین دو یا چند استان پراکنش جغرافیایی دارد، انجام می‌گیرد. نکته حائز اهمیت آن است که بر اثر کاهش کیفیت مراتع، عدم تناسب جمعیت دام با ظرفیت تعلیف مراتع، فقدان آب در مراتع، فقدان امکانات رفاهی، خدماتی و معیشتی، تبدیل اراضی مرتعی به دیم و بالاخره کمبود شدید مراتع میانبند، این روش محدود شده و بیشتر ویژه ایلات بوده و خود دارای انواع مختلفی می‌باشد. به غیر از ایلات و عشایر، جمعیت‌های پرورش دهنده دیگری که ساختار عشایری نداشته و اصطلاحا به نام دامداران متحرک نامیده می‌شوند (گوسفندداران مهدی شهر در استان سمنان) به این روش متمایل هستند.

شکل ۱-۱- تصاویر مربوط به کوچ عشایر

- **روش نیمه متحرک (نیمه کوچ)**

در این روش در فصل ییلاق گوسفندان از مراتع مناسب اطراف روستاها تعلیف نموده و ممکن است در تمام مدت فصل ییلاق جهت استراحت به آغل موجود در مناطق روستایی برنگردد و فقط اواخر پاییز و زمستان به علت عدم وجود علوفه مرتعی، برای چرا به آغل برگردد و در این مدت در روستا نگهداری شوند. این روش توسط روستاییان معمول است و برخی از اوقات ایلات و عشایر هم که متمایل به اسکان باشند با این روش به نگهداری گوسفند اشتغال می‌ورزند.

- **روش ثابت یا زراعی (متراکم)**

این روش مخصوص گوسفندداری های مدرن بوده و در طول سال گوسفند در مزرعه نگهداری و با تغذیه دستی و تعلیف از پس چر نباتات موجود در مزرعه تغذیه می‌گردد. در این روش پرورش گله همراه با کشت زراعت به ویژه نباتات علوفه ای همراه بوده و ممکن است زمین کشت نباتات علوفه ای در مالکیت یا اجاره گله دار باشد.

پس از فصل برداشت غلات (به ویژه گندم و جو) و صیفی‌جات و برداشت میوه از باغات، گله از پس چر انواع نباتات زراعی و باغی تغذیه نموده و پس از پایان پس‌چر زراعی از مواد غذایی تولید شده در مزرعه و یا خریداری شده تغذیه دستی می‌شود (فصل زمستان). در فصول بهار و اوایل تابستان گله از زمین‌های آیش و احیاناً مراتع اطراف منطقه و مزرعه تعلیف می‌شود. لیکن چندسالی است که گله‌داران دارای اراضی کشاورزی تلفیق گله‌داری و کشت علوفه را تجربه نموده‌اند و با بدست آوردن نتایج موفق اقتصادی، این نوع پرورش در سطح کشور رو به فزونی است.

۱-٤- مهمترین خصوصیات رفتاری گوسفند و بز

- بز حیوانی کنجکاو، تندرو، ماجراجو، بی باک، انتخاب کننده نوع غذا، تعلیم پذیر و گوش به فرمان چوپان است، لذا همیشه جلودار و رهبر گله محسوب می‌شود. ولی گوسفند دامی آرام و ترسو و به زندگی اجتماعی تمایل دارد و بدون وجود گله نگهداری آن مشکل است.

شکل۱-۲- پرورش به روش ثابت (متراکم)

- بز به خاطر پوشش خاص بدن خود که از مو و یا کرک است، نسبت به تغییر شرایط جغرافیایی حساس و لذا در برابر سرما عاجز و ناتوان است ولی پوشش پشمی گوسفند سبب شده تا دمای کم را به راحتی تحمل کند.

بز در مراتع کوهستانی، صعب العبور، سنگلاخی که سایر حیوانات قادر به چرا نیستند به آسانی چرا و تولید محصول می‌کند و از سرشاخه‌ها نیز استفاده می‌کند. همچنین در مراتع مشجر، دشت‌های خشک و کم آب و مناطق بیابانی و کویری حاوی خار بخصوص زمانی که خارشتر تولید دانه می‌کند بخوبی چرا می‌کند، ولی گوسفند تمایل به چرا از روی زمین دارد.

۱- ۵-ترکیب گله در گوسفند و بز

هر گله‌دار در سال اول با دام‌های مولد شروع به فعالیت می‌نماید. در سال‌های بعد که زاد و ولد انجام گرفت بایستی بر اساس امکاناتی که دارد نسبت به افزایش و یا تثبیت جمعیت گله خود با توجه به اهداف و امکاناتی که دارد تصمیم بگیرد.

لذا جهت آشنایی گله‌داران جهت پیش‌بینی جمعیت دامی، ترکیب گله پس از یک دوره تولیدمثلی، با رعایت مبانی محاسباتی، بشرح ذیل ارائه می‌گردد.

نکته: ترکیب گله در هر گله‌ای تابع اهداف مدیریتی بوده و از یک گله به گله دیگر متفاوت می‌باشد.

شکل ۱-۳ - تصویری از کنجکاوی و جستجوگری بز

جدول ۱-۷- شرح محاسبات برآورد ترکیب گله گوسفند با احتساب ۱۰۰ راس میش بدون احتساب رشد گله

عنوان	تعداد
میش بارور	۹۰= ۱۰۰× ٪۹۰
میش زاینده	۷۲= ٪۸۰×۹۰
دوقلوزایی	۱/۴ = ٪۲ × ۷۲
بره نر و ماده	۷۳/۴ = ۱/۴ + ۷۲
تلفات تا ۶ ماهگی	۷/۳۴ = ٪۱۰ × ۷۳/۴
بره‌های نر و ماده تا سن ۶ ماهگی	۶۶ = ۷/۳۴ − ۷۳/۴
بره نر یا ماده	۳۳ = ۲ ÷ ۶۶
تعداد بره ماده مورد نیاز به منظور تامین شیشک	۲۵ = ۵ + ۲۰
بره ماده مازاد بر جایگزین	۸ = ۲۵ − ۳۳
جمع ترکیب گله شامل: میش، بره نر و ماده و شیشک نر و ماده و جایگزینی و قوچ با احتساب تلفات	۱۹۲ = ۴ + ۲+ ۲۰ + ۶۶ + ۱۰۰
عنوان	**درصد**
درصد میش در گله	۱۰۰ ×۱۰۰ ÷۱۹۲=۵۲
درصد بره نر و ماده در گله	۱۰۰ × ۶۶ ÷۱۹۲ = ۳۴
درصد شیشک ماده جایگزینی در گله	۱۰۰ × ۲۰ ÷۱۹۲=۱۰/۵
درصد شیشک نر جایگزینی در گله	۱۰۰ ×۲ ÷۱۹۲ = ۱/۵
درصد قوچ در گله	۱۰۰ × ۴ ÷۱۹۲ = ۲

جدول ۱-۸- ترکیب گله گوسفند در شرایط عادی با احتساب ۱۰۰ راس میش

عنوان	قبل از بره پی (قبل از زایش)		بعد از بره پی (بعد از زایش)		حذف و پرواربندی	
ترکیب گله	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
میش	۱۰۰	۷۹	۱۰۰	۵۲	۲۰	۲۰
قوچ	۴	۳	۴	۲	۲	۵۰
شپشک ماده	۲۰	۱۶	۲۰	۱۰/۵	-	-
شپشک نر	۲	۲	۲	۱/۵	-	-
بره ماده	-	-	۳۳	۱۷	۱۱	۳۳
بره نر	-	-	۳۳	۱۷	۳۰	۹۱
جمع	۱۲۶	۱۰۰	۱۹۲	۱۰۰	۶۳	-

** همانطور که در جدول فوق مشاهده می‌شود در یک گله با ۱۰۰ راس میش مولد با احتساب جمعیت ثابت برای سال بعد، سالیانه حدود ۶۳ راس معادل ۳۳ درصد کل جمعیت گله دام مازاد بر ظرفیت وجود دارد که بایستی برای آن برنامه‌ریزی (فروش یا پرواربندی) شود که این نسبت در همه گله‌ها یکسان نمی‌باشد.*

۱ -٦- شغل گوسفندداری

پرورش گوسفند و بز بر حسب شرایط گوناگون فیزیولوژیک و نوع بهره برداری اقتصادی ممکن است به روش‌های مختلف اجرا شود، هر شخصی با توجه به امکانات اختصاصی و بازار، محل اقامت، اطلاعات و سرمایه خود ممکن است تولید کننده پشم، گوشت، شیر و بره (گله داشتی) و یا تولید کننده گوشت پروار (پروار بندی) باشد. ولی اصول کلی نظام‌های مختلف بهره‌برداری پرورش گوسفند و بز برای هر یک از این هدف‌ها به شرح زیر می‌باشد.

الف) شرایط خوب برای پرورش گوسفند داشتی

یکی از مهمترین شرایط برای پرورش گوسفند داشتی، داشتن مراتع ییلاقی و قشلاقی خوب می‌باشد که در این صورت دام خوراک رایگان خواهد خورد ولی چون این امکان برای هر کس مقدور نیست لذا **شروط لازم دیگری در ذیل شرح داده می‌شود:**

کشاورزانی که آغل و باغ دارند و همواره در محل زراعت خود ساکنند می‌توانند با در نظر گرفتن ظرفیت آغل و علوفه تولیدی، گله‌ای داشته باشند که مدتی از سال را در صحرای اطراف ده چریده و فصول نامناسب را در آغل تغذیه نمایند.

اهالی مناطقی که در آن کشت یونجه و نباتات علوفه‌ای مقدور بوده و محصول خوبی می‌دهد و امکان اعزام گوسفندان به ییلاق یا قشلاق نیز موجود است می‌توانند گوسفنداری کنند.

ب) شرایط خوب برای پرورش گوسفند پشمی

در شرایط و امکانات اقتصادی بازار فعلی، پرورش گوسفند پشمی تنها صلاح نیست ولی هر گوسفند پشمی حتی مرینو و رامبویه نیز گوشت تولید می‌نماید. در کشور ما بطوری که قبلا ذکر شد نژادهایی موجود است که در حالیکه پشم خوب و مناسب فرشبافی و حتی پارچه بافی تولید می‌نمایند گوشت فراوان و خوبی نیز دارند و بهترین نمونه این قبیل گوسفندان نژادهای بومی ماکوئی در استان (آذربایجان غربی) سنجابی (کرمانشاه) بلوچی (خراسان رضوی، خراسان جنوبی، یزد و سیستان و بلوچستان) کرمانی (کرمان) نائینی (اصفهان) و فراهانی (مرکزی) کلکوهی (مرکزی و قم) است. به‌هر صورت اگر شخصی بخواهد بخاطر داشتن بازار خوبی برای پشم مثل صنعت کاموا بافی، فرش بافی، نخ ریسی و غیره گوسفند پشمی پرورش دهد می‌تواند یکی از نژادهای گوشتی- پشمی را انتخاب نماید.

ج) شرایط پرورش گوسفند پوستی

تهیه پوست خوب و فروش آن تخصص لازم دارد و تجارت پوست مربوط به مد سال بوده و بعضی از سال‌ها بخاطر استفاده از پوست و تقاضای خیلی زیاد، قیمت نیز خوب است و بعضی سال‌ها وضع برعکس است. باید دامداری که تولید پوست می‌نماید به وضع بازارهای جهانی وارد بوده و از جریان مد در دنیا باخبر باشد.

خوشبختانه نژادهای بومی گوسفندان پوستی ایران شامل قره گل سرخس (خراسان رضوی) کبوده شیراز (فارس) و زندی (قم و تهران) در عین حال نیز گوشتی می‌باشند و

دامدار می‌تواند در سال‌هایی که قیمت پوست مناسب است بره‌ها را برای تولید پوست کشتار نماید و یا برعکس آنها را به منظور استفاده از گوشت پرورش دهد.

خلاصه اینکه بدلیل عدم تقاضا برای پوست در داخل و همچنین عدم توسعه صنایع جانبی جهت تولید البسه، پرورش گوسفند پوستی برای تولید پوست فاقد توجیه فنی و اقتصادی بوده و توصیه نمی‌گردد. برای پرورش گوسفندان پوستی نیز شرایط مذکور در داشتی و پشمی و همچنین شروط اختصاصی دیگری را که گفته شده باید در نظر گرفت.

- شرایط اصلی خرید و تشکیل گله

پس از اینکه با توجه به امکانات شخصی و شرایط فوق الذکر تصمیم گرفتید که چه نژادی را برای چه منظوری نگهداری کنید برای خرید گوسفند باید مطالب و شرایط زیر را که اختصاراً شرح داده می شود در نظر بگیرید.

۱- نژادی را بخرید که عوامل محیطی شامل آب و هوا ، مراتع و نوع علوفه محل پرورش آن نظیر منطقه شما باشد.

۲- گوسفند را ازمراکز پرورش نژاد بخرید (ترجیحاً شناسنامه‌دار و از گله‌های تحت پوشش طرح محوری تولید قوچ اصیل با همکاری مردم) که گوسفندان اصیل‌تر و ارزان‌تری خواهید خرید.

۳- همیشه تعداد کم و از نوع عالی و ممتاز بخرید. یک حیوان عالی و ممتاز بهتر از چندین حیوان بی‌ارزش و بد است.

۴- در انتخاب قوچ نهایت دقت را بکنید. یک قوچ ممتاز ارزش پرداخت بهای بالاتر را دارد.

۵- همیشه گوسفندان جوان یکدست و با ظاهری شبیه هم بخرید.

۶- اگر می‌خواهید گله‌ای تشکیل دهید یا گوسفندان گله خود را عوض نمایید و میش‌های بهتری بخرید بهترین موقع خرید آن اواسط تابستان برای مناطق سردسیر و اواخر بهار برای مناطق گرمسیر است، چون در این مواقع بره از شیر گرفته شده است و میش هنوز

جفتگیری نکرده و شما می‌توانید میش‌های خریداری شده را تحت نظر خودتان با قوچ مناسب و ممتاز خودتان جفتگیری نمایید.

شناسایی گوسفند

گوسفند از اولین حیواناتی است که انسان اهلی کرده و از محصولات آن استفاده برده است. گوسفندان اولیه عموماً شاخدار بوده و هم پشمی خشن و زبر در قسمت رو و کرکی ظریف در زیر آن داشته‌اند. حالا گوسفندان بی‌شاخ با پشمی ظریف و از انواع مختلف نژادها موجود است که از نتاج اصلاح شده همین نژادهای اولیه می‌باشند.

گوسفنداری در گرمترین صحرای جنوب و سردترین نقاط شمال کشور معمول است و این حیوان به مرور زمان با هر نوع آب و هوائی سازگار گشته است. فراموش نشود که پشم در نگهداری حیوان در مقابل سرما و گرما نقش مهمی را بازی می‌کند. در مواقع شدت گرما و سرما وجود سایه‌بان در مراتع و محل نگهداری گوسفند ضروری است.

اغلب نژادهای گوسفند از بارندگی های فصول گرم ناراحت نمی‌شوند. لیکن بعضی از گوسفندها که پشم تنک و بازی دارند ممکن است از بارندگی های مداوم سرما بخورند. به‌هر صورت هر گوسفندی به آب و هوای منطقه خودش عادت دارد. مثلا نژاد ماکوئی در زیر برف و بوران به راحتی می‌چرد و روی برف خشک بدون خطر می‌خوابد و یا گوسفندان زل و دالاق و طالشی در حاشیه دریای مازندران زیر باران مداوم منطقه، بخوبی عمل می‌کنند.

برعکس گاو که همیشه و همه سال آماده جفتگیری است، گوسفند غالباً در بهار و پاییز حاضر است جفتگیری نماید.

این دام‌ها را تولید مثل کننده‌های روز کوتاه نیز می‌نامند، بطوری که با کوتاه شدن روز در اواخر بهار و اواخر تابستان آماده جفتگیری می‌باشند.

مهمترین محصول گوسفند گوشت، شیر و پشم است، در بعضی از نژادها پوست بره نیز مهم است، کود گوسفندی هم برای باغداران ارزش زیادی دارد، ولی آنچه فعلاً در ایران مهم است محصول گوشت است (که در فصل مربوطه توضیح داده شده است).

گوسفند در یک سالگی بالغ است، بهترین سال‌های زندگی گوسفند بین ۱تا ۵ سالگی است، البته اگر خوب مواظبت شد تا ۱۰ الی ۱۲ سالگی هم زنده می‌ماند ولی صرفه اقتصادی ندارد.

چه نژادی باید خرید ؟

اگر منظورتان گوسفندداری داشتی است به فصل نژادهای گوسفند ایران مراجعه کنید و نژادهایی را که در منطقه شما موجود است مطالعه کنید و هر کدام که با شرایط شما مناسب‌تر بود بخرید. حتماً گوسفندان یکدست و یکنواخت با مشخصات نظیر هم انتخاب کنید. بهترین سن برای شروع بکار گوسفندان ۱/۵ سالگی است در انتخاب قوچ خیلی دقت کنید و اگر لازم باشد برای خرید یک قوچ خوب تا چند برابر قیمت یک میش هم پول بدهید متضرر نشده‌اید.

اگر منظورتان پرواربندی است با مراجعه به مطالب فصل نژادهای ایران بین نژادهای گوشتی، آن را که امکانات خریدش برای شما آسانتر و فراهم تر است بخرید.

اگر می‌خواهید گله شیری تشکیل دهید بهترین موقع خرید فصل شیردهی میش‌ها است. هر میشی که پستان بزرگتر و ساختمان بدنش بی‌عیب بود و بره‌های نسبتاً قوی‌تری داشت انتخاب نمایید. باید بدانید که در ایران نژاد شیری اختصاصی نداریم، فقط نژادهایی مثل گوسفند قزل آذربایجان کمی نسبت به سایر نژادها شیروارترند. به هر صورت با اجرای برنامه بهبود مدیریت و نژاد در مدت چند سال می‌شود توان شیر یک گله را افزایش داد.

اگر می‌خواهید گله پوستی داشته باشید بهترین موقع خرید فصل زایمان است و در اینصورت باید به مرکز پرورش نژاد رفته و بره‌های کمتر از یک هفته را از نزدیک دیده و آنهایی که پوست عالی‌تری دارند و مادرشان قوی و پر شیر است انتخاب کرده و بخرید.

نژادهای مهم پوستی ایران بطوری که در فصل نژادها هم گفته شد قره گل سرخ و کبوده شیراز و تا اندازه ای زندی اطراف قم و تهران است.

برای گله داشتی بهترین سن بین ۱۲ تا ۱۸ماه است. بعضی ترجیح می‌دهند که گوسفند یک ساله بخرند که در این صورت ارزانتر تمام خواهد شد، ولی معلوم نیست که این گوسفندان می‌توانند مادر خوبی باشند یا نه، بطوری که در بالا هم اشاره شد برای خرید گوسفند شیری یا پوستی حتماً گوسفند باید حداقل یک شکم زائیده باشد تا مشخصات مورد نظر را بتوانیم ببینیم.

۱-۷- تعیین سن گوسفند

در موقع خرید و فروش گوسفند لازم است که اصول تعیین سن گوسفند را بدانید. سن گوسفند را معمولاً از روی شناسنامه و اگر در اختیار نباشد از روی دندان معلوم می‌کنند.

گوسفند در فک بالا دندان ندارد. در فک پایین بره ۸ دندان شیری است که در مقام مقایسه با دندان گوسفند بالغ کوچک و سفید است. در یک سالگی دو دندان جلو از وسط دندان‌های شیری می‌افتد و جای آن دو دندان بالغ که بزرگ‌تر و بلندتر از شیرهاست می‌روید. در شرایط فوق حیوان را بر حسب تعداد دندان‌های ثنایا یا بالغ نامگذاری می‌کنند، که آنرا بنام دو دندانه (یک ساله) و در دو سالگی چهار دندان بالغ موجود است (دو ساله) و در سه سالگی شش دندان بالغ (سه ساله) و در چهار سالگی هشت دندان بالغ دارد، و با بره‌ای که دندان شیری دارد اشتباه نخواهید کرد. بعد از چهار سالگی دندان‌هایی که تا حالا چسبیده بهم قرار داشته‌اند از هم فاصله می‌گیرند و یک گوسفند هفت ساله دندان‌های نامرتب و شکسته ای دارد که به آسانی شناخته می‌شود. بره معمولاً موقع تولد دو دندان جلو دارد و هر هفته دو دندان می‌روید بدین ترتیب هفته دوم چهار دندان دارد و هفته سوم شش دندان و هفته چهارم هشت دندان شیری خواهد داشت.

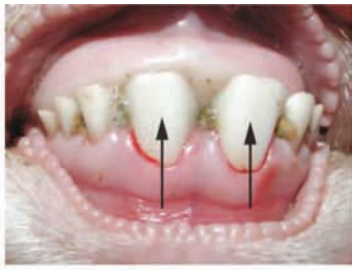

دندان های پیشین یک گوسفند یک ساله

دندان‌های یک بزغاله ۲ هفته‌ای، تمام دندان‌ها شیری است.

دندان های پیشین یک گوسفند دو ساله

دندان‌های بز ۱۰ ماهه تمام دندان ها شیری هستند

دندان های پیشین یک گوسفند چهار ساله

دندان‌های بز در ۱/۵-۲ سالگی دارای چهار دندان دائمی

دندان‌های یک گوسفند۶ - ۸ ساله بین دندان‌ها فاصله افتاده

دندان‌های یک بز سه ساله دارای ۶ دندان دائمی

دندان های پیشین یک گوسفند ۸ - ۱۲ ساله

دندان‌های بز (حدود ۱۰ ساله).
تمام دندانها فرسوده است.

شکل ۱ – ۹ - تعیین سن گوسفند و بز توسط دندان

آیا جثه گوسفند مهم است

برای نگهداری پانصد راس گوسفند سبک همان تعداد چوپان لازم است که برای نگهداری پانصد راس گوسفند سنگین مورد احتیاج است. در صورتی که گوسفند درشت‌تر، گوشت، شیر و پشم بیشتر می‌دهد و بره بزرگتری می‌زاید، پس سعی کنید گله شما از بهترین گوسفند نژاد موجود در محل انتخاب و تشکیل یابد که با رعایت روش پرورش(کوچ‌رو، نیمه کوچ‌رو و بسته) صورت گیرد.

قیمت گذاری گوسفند

برای شما که برای اولین بار می‌خواهید گوسفندی بخرید شاید تعیین قیمت مشکل باشد ولی راه حل ساده‌ای دارد. معمولا یک گوسفند در مدت یک سال بطور متوسط یک راس بره، حدود ۵۰ لیتر شیر و یک کیلو پشم تولید می‌کند. اگر شما قیمت بره ۴ ماهه و پشم و شیر را بدانید می‌توانید حساب کنید که گوسفند خریداری شده بعد از یک سال به شما چقدر عایدی خواهد داد. این مبلغ حداقل قیمت میشی است که شما می‌خواهید بخرید.

خودتان بخرید

خرید گوسفند برای شروع گله‌داری یا پرواربندی مهمترین فرصت است این فرصت را از دست ندهید و در موقع خرید با چشم باز و آمادگی کامل وارد گله شوید و هریک از گوسفندان را با حوصله تمام از فاصله‌های مناسب (از مقابل، پهلوها، پشت سر) مورد

مشاهده کلی قرار دهید. وضعیت پستان در میش و بیضه‌ها در قوچ باید بازرسی گردد. ویژه‌گی‌های دنبه از نظر اندازه و شکل ظاهری، وضعیت سم و طرز ایستادن دام نیز مد نظر قرار گیرد. عیب‌ها و حسن‌هایش را سنجیده و تصمیم بگیرید.

مواردی که در زمان خرید میش باید رعایت گردد

۱- بدن و سینه تنگ علامت این است که حیوان خوب چاق نمی شود و نمی‌تواند بره بزرگی بزاید.

۲- گردن خیلی بلند و شل مرغوب نیست.

۳- وقتی وسط دو دست و سینه و شانه تنگ باشد، علامت این است که حیوان ریه و قلب کوچکی دارد و چنین حیوانی ناسالم می‌باشد.

۴- کپل کم عرض با تهی‌گاه تنگ و پاهای بلند نشان می‌دهد که اتاقک رشد جنین کوچک است. چنین میشی بره کوچک می‌زاید و شیر کمی می‌دهد و گوشت خوبی نمی‌تواند تولید کند.

۵- فک پایین یا بالا اگر کوتاه باشد حیوان نمی تواند خوب بچرد و خوب بخورد و این عیب ارثی است.

۶- دندان‌های از هم باز شده یا شکسته یا ریخته علامت پیری است و حیوان پیر فایده نخواهد داشت.

۷- پلک چشم کمرنگ و زرد توام با سستی حیوان و ریختن پشم علامت وجود کرم در شکم حیوان است پلک چشم حیوان سالم، گلی رنگ است.

۸- گله‌ای که حیوانات آن یک دست و یک‌رنگ نباشند علامت این است که از یک نژاد نیستند و از چنین گله‌ای نمی‌توان گوسفند خوب انتخاب نمود.

۹- وجود کنه در لای پشم و پستان و گوش و یا ریختن پشم یک قسمت از بدن و کلفت شدن پوست علامت گری است. چنین حیوانی را اگر بخرید گله شما را گر می‌کند.

۱۰- پستان کور و سفت، علامت مرض است نباید وارد گله شما شود. پستان سالم نرم است. قبل از رفتن به بازار پستان میش‌های یک گله را خوب مطالعه کنید. پستان میشی که نزاییده است زیر شکم چسبیده، میش‌هائی که نسبت به سایرین خیلی چاقند شاید یک سال قصر مانده اند. پستان میش شیرده بزرگ، نرم و کمی آویزان است.

۱۱- دنبه های آویزان و خیلی سنگین باعث قصر ماندن میش‌ها می‌شود.

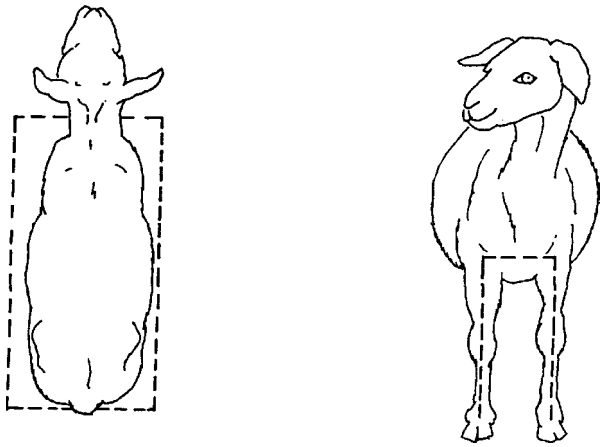

صفات یک گوسفند خوب

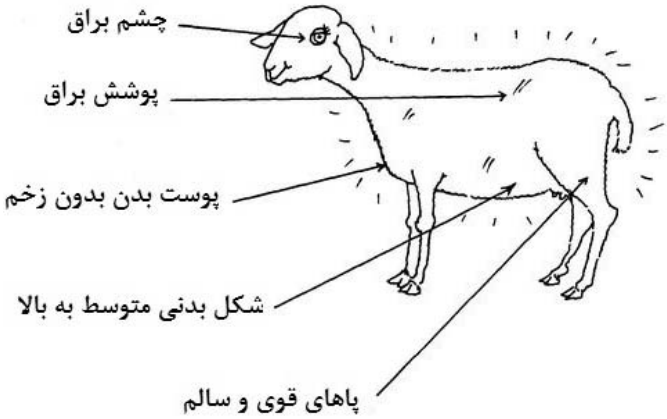

وضعیت بدنی یک میش مناسب

خرید قوچ

اگر شما یک گله داشتی دارید و می‌خواهید گله‌تان سال به سال بهتر شود باید به انتخاب قوچ خیلی اهمیت بدهید. دلیل این موضوع خیلی ساده است. هر نوزادی صفات خوب و بد را از پدر و مادرش به ارث می‌برد. اگر شما قوچی را که دارای صفات عالی و ممتاز باشد وارد گله نمائید تمامی بره‌هائی که در نتیجه جفتگیری این قوچ با ۲۵ الی ۳۰ راس میش متولد می‌شوند بخشی از صفات خوب این قوچ را به ارث می‌برند و بهتر می‌شوند، اگر این کار سال‌های متمادی تکرار شود سال به سال گله شما بهتر شده و بعد از چند سال صاحب گله‌ای خواهید بود که در مقایسه با سال شروع شاید حتی تا دو برابر نفع عاید شما شده باشد و این برکت را قوچ خوب به گله شما می‌دهد.

صفات یک قوچ خوب

۱- یک قوچ خوب گله قیافه‌ای نرینه و خشن دارد.

۲- سینه‌اش پهن و فاصله دو دست در محل اتصال به سینه زیاد است.

۳- کمر و پشتش قوی و بدون انحناء است.

۴- خط زیر شکم مستقیم و فاصله آن تا خط پشت زیاد است.

۵- کمر بلند و پهن دارد که خود علامت داشتن راسته خوب و پر گوشت است.

۶- کپل قوچ خوب، پهن و عضلانی است.

۷- ران‌ها قوی، کلفت و پر گوشت است که گوشت آن بقیمت زیاد تری فروخته می‌شود.

۸- هر دو بیضه مساوی و با رشد کامل می‌باشند.

۹- بدن بطور یکنواخت پوشیده از پشم است. قوچ با پشم ظریفتر، بلندتر، فشرده‌تر و بدون مو، پشم گله شما را اصلاح می‌کند.

۱۰- از نژاد خالص باشد سعی کنید قوچ شما تمام صفات نژادی را که نگهداری می‌کنید داشته باشد و همیشه صفات گوشتی را درجه اول و صفات شیری، پشمی، پوستی را در درجات بعد قرار دهید.

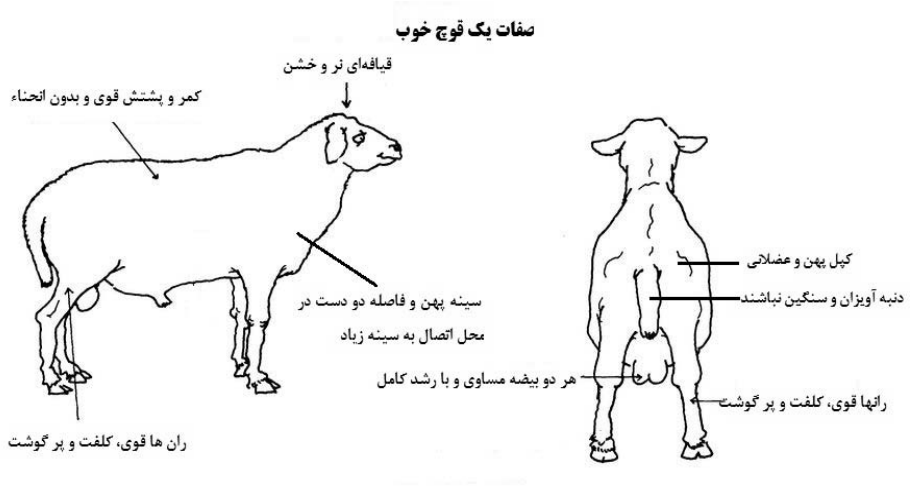

وضعیت بدنی یک قوچ مناسب

زمان و محل خرید قوچ

قوچ را یکی دو ماه مانده به فصل جفتگیری از مرکز پرورش نژادی که می‌خواهید نگهدارید، بخرید (ترجیحاً شناسنامه‌دار باشند و حتی‌الامکان از ایستگاه‌های اصلاح نژادی و یا گله‌های تحت پوشش طرح محوری بهبود مدیریت و نژاد جهاد کشاورزی) و دقت کنید که تمام صفات نژاد اصلی را داشته باشد.

۱ – ۸ – اندازه و تعداد گله برای شروع کار

برای شروع کار شاید بهتر باشد تعداد میش که یک قوچ می‌تواند اداره نماید خریداری نمائید که در حدود ۲۵ الی ۳۰ راس میش و یک قوچ ممتاز خواهد بود. اگر امکانات بهتری دارید می‌توانید در شروع کار ۵۰ الی ۶۰ راس میش و دو قوچ بخرید و بعداً گله را سال به سال بزرگتر کنید. بخاطر داشته باشید که اطلاعات و علم شما نیز باید همراه با گله توسعه یابد. هر مطلب و مسئله‌ای را بدقت مطالعه کنید و از نزدیک مواظب گله کوچکتان باشید.

نکته: فراموش نکنید که افزایش گله و سرمایه و درآمد شما باید متناسب با معلومات، اطلاعات و تجارب شما باشد، در غیر این صورت گله بزرگ صاحب بی‌تجربه‌اش را ورشکست می‌کند. البته در این راستا نباید نقش و اهمیت جایگاه دام و همچنین منابع غذایی در اختیار که پایه و اساس هرگونه فعالیت تولیدی در زمینه دامپروری می‌باشد، نادیده گرفت.

۱ – ۹ – تقویم گوسفندداری

جدول ۹ – ۱ – برنامه‌ی عملیاتی پرورش گوسفند و بز

عنوان عملیات	برنامه و چکیده‌ی عملیات
۱- ساختن و پیراستن گله	حذف میش‌های مسن، پستان معیوب و دندان شکسته و قصر و جایگزین نمودن آن‌ها با میش‌های سالم
۲- خرید دام داشتی	با توجه به استطاعت مالی بهترین‌ها را بخرید. میش‌های سالم با پاها و دندانها و پستان خوب، نژادی را بخرید که وضع آب و هوا و مراتع و نوع علوفه محل پرورش آن نظیر منطقه شما باشد. در انتخاب قوچ نهایت دقت را داشته باشید و همیشه گوسفندان جوان یک دست و با ظاهری شبیه به هم را تهیه نمایید.
۳- آماده سازی گله برای جفتگیری	واکسیناسیون بر علیه بیماری‌های میکروبی و ویروسی و خورانیدن داروهای ضد انگل داخلی (حلقوی و کپک) با هماهنگی ادارات دامپزشکی منطقه و اگر در پشم گوسفند کنه موجود بود اصطبل و گوسفندان با پودرهای کنه‌کش طبق دستور العمل کارخانه سازنده سمپاشی کنید. فلاشینگ: حدود دو تا سه هفته قبل از جفتگیری گله را در مرتع سبز و عالی بچرانید و اگر مرتع سبز ندارید روزانه ۱۰۰ – ۲۵۰ گرم جو به مدت ۲۱ روز به این قوچها و میش‌ها بدهید در این صورت نرخ بره‌زایی افزایش می‌یابد. شماره زنی و یا رنگ آمیزی گله جهت بررسی عملکرد دام‌های گله ضروری است.
۴- قوچ اندازی	رها کردن قوچ در گله در سه دوره فحلی (هر دوره فحلی در گوسفند و بز ۱۷ روز و سه دوره می شود ۵۱ روزه) و بعد از آن رها کردن قوچ وازکتومی یا دارای سینه بند آغشته به رنگ جهت تشخیص و حذف میش‌های قصر. یک قوچ را حداکثر به ۳۰ راس میش اختصاص دهید.

ادامه جدول ۹ – ۱

عنوان عملیات	برنامه و چکیده‌ی عملیات
۵- تغذیه گوسفندان داشتی در آغل زمستانی	این گوسفندان باید طوری تغذیه شوند که بدون این که محصولی بدهند یا خیلی لاغر و بی‌طاقت گردند زمستان را گذرانده و به بهار برسند در این گونه گله‌ها روزانه ۵۰۰ گرم یونجه و ۵۰۰ گرم کاه و یا محصولات فرعی زراعی یا باغی برای هر راس گوسفند کافی خواهد بود.
۶- جیره تقویتی در دوره آبستنی و شیر دهی	میش‌های آبستن برای اینکه بره به همراهشان بزرگ شود احتیاج به مقداری غذای اضافی دارند و از ماه سوم به بعد باید روزانه ۲۰۰ گرم یونجه خشک با ۵۰گرم کنجاله و ۱۰۰ گرم جو و کمی پودر استخوان به غذای روزانه اضافه گردد.
۷- آبستنی و زایمان	به طور متوسط دوره آبستنی میش حدود ۵ ماه است و بهتر است هر میش که می‌خواهد زایمان کند، جدا کرده و در یک اتاقک بطول و عرض ۱/۵ و ارتفاع یک متر قرار دهیم و کف آن‌را کاه بریزید و بعد از زایش کاه‌های زیر پایش که کثیف و خونی شده جمع کنید و بسوزانید و میش را وارده گله کنید و کف اتاق مقداری آهک ریخته و رویش کاه تازه بریزید. دمای زایشگاه باید حدود ۲۵ درجه باشد.
۸- اهم اقدامات بعد از تولد بره	خشک و گرم کردن بره قطع بند ناف چهار انگشت بالاتر از محل اتصال آمدن خود به خود جفت ۲۰ دقیقه بعد از زایمان کمک به شیر خوردن اولیه بره (آغوز یا ماک)
۹- از شیر گرفتن بره‌ها	اصولاً بره و بزغاله از هفته دوم و سوم به بعد شروع به لب زدن به مواد علوفه‌ای قابل دسترس می‌کند تاریخ از شیرگیری بره‌ها ۲ تا ۳ ماه است. در زمان شیرگیری می‌بایستی شیر میش بصورت دستی دوشیده شود در این زمان چون شیر میش‌ها خود به خود کاهش می‌یابد بره و بزغاله ناچار است برای سیر کردن شکم از علوفه و کنسانتره‌ها استفاده بیشتری نماید.
۱۰ – دسته‌بندی گله	جدا سازی دام‌های داشتی و حذفی
۱۱- پشم چینی	پشم را یک تخته بردارید. از دوبار قیچی کردن خودداری کنید. تخته پشم را دور خودش بسته‌بندی کرده، بپیچید و در یک کیسه بگذارید و از آلودگی پشم با مواد خارجی اجتناب کنید و آن‌ها را در محل خشک نگهداری کنید.
۱۲- حمام دادن دام‌ها	گوسفندان را حداقل به مدت ۲ دقیقه در حمام آماده شده فرو برید.
۱۳-واکسیناسیون	واکسیناسیون و خوراندن داروهای ضد انگلی با هماهنگی اداره دامپزشکی منطقه

منابع

- اخوان، ع، ۱۳۶۴ اطلاعاتی در زمینه پشم و پشم چینی در گوسفند نشریه شماره ۱۰ مزرعه
- آمارنامه کشاورزی،۱۳۹۲، وزارت جهاد کشاورزی معاونت برنامه‌ریزی و اقتصادی، مرکز فناوری اطلاعات و ارتباطات، جلد دوم
- پردل،ع، ۱۳۸۵ تولید، مصرف و فرآوری پشم در ایران
- خالداری، م، ۱۳۹۳ اصول پرورش گوسفند و بز چاپ پنجم انتشارات جهاد دانشگاهی
- صالحی، م. طاهرپور، ن و ا. اقباله. ۱۳۸۴. پروژه مطالعه و تدوین استراتژی تولید گوشت قرمز و الیاف دامی در کشور، جلد هفتم- بررسی تولید، مصرف، فرآوری و تجارت الیاف دامی در ایران و جهان سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران.
- طاهرپور، ن. ۱۳۶۷. پژوهشی در اهم مطالعات انجام شده روی پشم گوسفندان بومی ایران. مؤسسه تحقیقات دامپروری. سازمان تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی. نشریه فنی شماره .
- عالم زاده، ب،۱۳۸۵. تعیین سن و فصل مناسب پرواربندی گوسفند در استان خوزستان. پژوهش و سازندگی، شماره ۷۷.
- مرکز آمار ایران، ۱۳۹۳ گزارش عملکرد کشتارگاه‌های دام کشور در سال ۱۳۹۲، چاپ مرکز آمار ایران
- ولی زاده، ر، ۱۳۹۳. چالشهای پرورش گوسفند در ایران، همایش ملی توسعه پرورش گوسفند در حاشیه دریای خزر

- Gimenez., D. 2007. Reproductive Management of Sheep and Goats. Animal Sciences and Forages, at Auburn University.
- Kor, A., Karaca. S. and Ertugrul, M. 2011. Effect of different housing systems on fattening performance, slaughter and carcass characteristics of Akkeçi (White Goat) male kids. Trop. Anim. Health Prod.43: 3,591- 596.
- Ndor, L., Owen. O.J. and Nyeche. V.N., 2010. Influence of housing systems on the performance and reproductive characteristics of wearner rabbits reared in port harcourt, rivers State, Nigeria. Inter. J.Agri. Biol. 12: 6, 947–949.
- Sefidbakht, N. 2011. Future of animal husbandry in Iran on base of sheep and goats permanent development. First national conference on management of animal and poultry training in tropical area. Kerman. Iran. 1-9.(In Persian)
- Thornton P. K., J. van de Steeg, A. Notenbaert, and M. Herrero. 2009. The impact of climate change on livestock and livestock systems in developing countries: A review of what we know and what we need to know. Agric.sys. 101:113-127.